

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	09.05.2019
Received / Makale Geliş	13.01.2019	Published / Yayınlanma	10.05.2019

TARAKLI BEZ DOKUMACILIĞI VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMUNA YÖNELİK BAZI TESPİTLER¹

TARAKLI CLOTH WEAVING AND INTENDED FOR TODAY'S CONDITIONS SOME DETERMINATION

Öğr. Gör. Dr. İlker ÖZTÜRK

Hakkâri Üniversitesi, Çölemerik Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, Geleneksel El Sanatları Programı, Hakkâri / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-0179-6835

Öğr. Gör. Dr. Gülşen ÖZTÜRK

Hakkâri Üniversitesi, Çölemerik Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, Geleneksel El Sanatları Programı, Hakkâri / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0001-9798-404X

ÖZET

Taraklı Sakarya iline bağlı bir ilçedir. Geçmişten günümüze kadar gelen el sanatlarını da yaşatmaktadır. Birçok kültüre ev sahipliği yapan ilçede en belirgin olarak Osmanlı kültürünün hâkimiyeti görülür. İlçede bu kültürü yansıtan tarihi taraklı evleri, küçük el sanatları içerisinde yer alan ağaç işçiliği, semercilik, kaşıkcılık, tarakçılık ve taraklı bez dokumacılığı bunun en güzel örnekleri arasında yer almaktadır. Aynı zamanda doğanın mükemmel görüntüsü ile yeşilin tüm renk tonlarının birleştiği vadinin etkilerine kurulmuştur. Geleneksel Türk El Sanatları ve Düz Dokuma Yaygıları içerisinde yer alan dokumacılık gelişimini yenileyerek sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Taraklı, Çevre, Yağlık, Dokuma

ABSTRACT

Taraklı is an affiliated country in Sakarya province. They keep handicraft from past to present. In this county there exist a lot of culture and mostly Ottoman culture. Historic comb houses, wood, pad, spoon, comb works and textile cloth with comb are the most interesting examples for this culture. It was located in the valley where you can see beautiful nature combine with all tone of a green. They kep by renovating textile industry which is in Traditional Turkish Handicraft and Smooth Textile Groundcloth.

Keywords: Taraklı, Çevre, Yağlık, Weaving

1. GİRİŞ

Sakarya iline bağlı bulunan Taraklı ilçesi, Adapazarı merkezine 65 km uzaklıktadır. Dağlar ve tepelerle çevrili bir alanın ortasındaki vadiye kurulmuştur. Kuzeyinde ve Batısında Akyazı ve Geyve, doğusunda Bolu ilinin Göynük ilçesi, güneyinde Bilecik ilinin Gölpazarı ilçesi yer almaktadır. Antik Çağ'da Bitinya (bytinia) bölgesinde yer alan Taraklı, Dablais, Doris, Deblis ve Dabla isimleri ile anılmıştır.

Adı "Yenice Tarakçı" olarak kaynaklarda geçen ve minyatür bir Osmanlı kenti görünümündeki Taraklı bölgesi, Hititler, Frigler, Romalılar ve Bitinyalıların idaresinden sonra Bursa tekfurluğuna bağlanmıştır. Bir kale içindeki küçük bir yerleşim birimi olan Taraklı, idari açıdan zaman zaman Selçuklular ile Bizanslılar arasında gidip gelmiştir. Taraklı'nın 13. yy. sonlarında Osmanlı idaresine geçmiştir.²

¹ Bu makale; Dr. Öğr. Üyesi Fikri SALMAN danışmanlığında Gülşen ÖZTÜRK tarafından hazırlanan "Taraklı ve Kaynarca Bez Dokumaları" (2010), isimli Yüksek Lisans Tezi'nin daraltılmış hali ve ilker ÖZTÜRK'ün alan araştırması yardımı ile desteklenerek hazırlanmıştır.

² Filiz, Erdinç (2003); v.d. "Tarihin Doğayla Buluştuğu Yer Taraklı", Taraklı Kaymakamlığı, Sakarya, s.3.

Osmanlı Devleti döneminde kaza olan Taraklı, Cumhuriyetin ilanından sonra 1926 – 1954 yılları arasında bucak (nahiye) olarak kalmış, 1954 yılında ise belediye teşkilatı kurulmuştur. Taraklı 27 Haziran 1987 tarihine kadar Geyve İlçesine bağlı kasaba olarak kalmıştır. 3392 sayılı kanun ile ilçe teşkilatına dönüştürülerek ilçe olmuştur.³ Taraklı ilçesi Sakarya iline bağlı tarihi, kültürü doğası ve bozulmamış demografik yapısıyla önemlilik arz eden bir ilçemizdir. İlçede el sanatları oldukça yaygındır. Bu yörede, dokumacılık, sıcak demircilik, mutafık ve ağaç işçiliği yıllardan beri süregelen el sanatlarındandır. Taraklı ilçesinde dokumacılık çok eski tarihlere dayanmaktadır. Evlerde kurulu ağaç dokuma tezgâhlarında, kullanıma yönelik çok çeşitli dokumalar yapılmıştır. Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Taraklı ilçesinde de halkın kendi ihtiyaçlarını kendi imkânları doğrultusunda karşılama isteği sonucu dokumacılık ortaya çıkmıştır⁴. Eskiden her evde dokuma tezgâhları bulunmaktaydı. Halk kendi ihtiyaçları doğrultusunda dokuma yaptığı için, dokuma sanayinin gelişmesi, hazır ürünlerin daha kolay elde edilmiş olması dokumacılık geleneğine olan ilgiyi azaltmıştır. Yine de Taraklı ilçesinde kadınların bizzat kendilerinin yaptıkları dokumalara rastlamak mümkündür. Bu dokumalar belli enlerde dokunur. Dikilecek eşyaya göre yan yana getirilerek istenilen ebatlarda genişlik elde edilir. Geleneklerine bağlı yaşayan halk, bugün günlük ihtiyaçlarını hazır olarak temin etse de geleneklere göre evlenecek çağda gençleri olan aileler, evlenecek çiftlerin çeyizlerine koymak ve hediye olarak aile yakınlarına dağıtmak için bol miktarda kumaş dokumaktadır. Taraklı ilçesinde ve özellikle köylerinde yaşlı kadınlar bezlerden dikilmiş kıyafetlerden giymektedirler. Geleneğin şehre göre daha çok yaşandığı köylerde çocukların kıyafetlerinde de bu bezlerden görmek mümkündür. Hazır giyim bez dokumacılığını duraklatmıştır ama bir gelenek olan bu el sanatı kısmen de olsa devam etmektedir.

2. KULLANILAN MALZEMELER

2.1. İpek İpinin Elde Edilmesi

Geçmiş yıllarda Taraklı ilçesinde bez dokumada ipek ipi hammadde olarak kullanılmıştır. Genel olarak başörtüsü olarak kullanılan örtme, halkın geçmişte kendi imkânları ile yetiştirmiş olduğu ipek böceğinden doğal yollar ile elde ettikleri ipek ipliğinden dokunmuştur. Günümüz örneklerinde ise hazır ip kullanılmaktadır.

2.2. Pamuk İpinin Elde Edilmesi

Geçmişte Taraklı ilçesinde ipek ipi kullanırken günümüzde dokumaların çoğunda pamuk ipi ve yeni üretimlerde ise hazır ip kullanılmaktadır. Dokumada hammadde olarak kullanılan pamuk ipi, geçmiş yıllarda kendi imkânları ile yetiştirip çeşitli araç gereçleri kullanarak ip haline getirerek yapılmaktaydı. İlçede ekilen pamuk hasat zamanı geldiğinde toplanan pamuklar öbek haline getirilir.⁵

Yay adı verilen araçla ayırıştırma işlemi yapılır. Daha sonra oklavalarla sarılarak rulo haline getirilerek büküme hazır hale gelir. Bu işlem bittikten sonra pamuklar çıkırıkta bükülerek iğ yardımı ile ince büküm oluşturularak eğrilir. İnce büküm haline gelen pamuk ipleri aykırı keçire (Gülen-Gülen) denilen alet ile bağlanarak kelep adı verilen çileler haline getirilmektedir. Kelep haline gelen pamuk ipleri çiriş adı verilen buğday unu ve su birleşiminden meydana gelen karışım ile kazanlarda 1 ya da 2 saat kaynatılmaktadır. Kaynatma işlemi bittikten sonra kelep halindeki pamuk ipleri sağlamlaşması için kurutulmaktadır. Daha sonra kurutulmuş pamuk ipleri düz keçirelere geçirilerek çıkırık yardımı ile yaklaşık ebatları 12cm ile 15cm arasında değişen kamıştan yapılmış masuralara sarılır. Dokumacılar tarafından bu ebatlar iki kamış boğumu arasındaki mesafe olarak söylenir. Bu ebatlardan daha küçük masuralar da mevcuttur. Bu masuralar incir ağacı fidanlarından yapılmaktadır. Dokumacılar tarafından bu küçük masuralar da menik adı verilir.⁶

2.3. Kullanılan Boyalar

Taraklı ilçesinde geçmiş yıllarda doğal boyalar kullanılmıştır. Ancak günümüzde çoğunlukla hazır boyalar kullanılmakta, çok nadir olarak doğal boya kullanılarak hazırlanan ipler ile dokuma

³ Erdinç; vd. *a.g.e.* s.6.

⁴ Öztürk, G. (2010); Taraklı ve Kaynarca Bez Dokumaları, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, s.34.

⁵ Mehmet Demirel (2008); Sözlü görüşme, Serbest meslek, Yaş: 41, Mahdumlar Köyü, Taraklı, Sakarya.

⁶ Ramise Demirel (2008); Ev hanımı, Yaş: 64, Mahdumlar Köyü, Taraklı, Sakarya.

yapılmaktadır. İlçede, halkın “dut gavi” dediği dut ağacının üzerinde oluşan mantarlardan ve cevizden doğal boya elde edilir.⁷

Cevizle renklendirmede ise, ceviz ağacının dipleri soyulur. Ya soyulan kabuklar kullanılır ya da cevizin kabuğu kullanılır. Ceviz tek başına kullanıldığında koyu bir renk elde edilir. Taraklı’ da cevizle birlikte rengin daha açık olması için “nadik” denilen yol kenarlarında büyüyen bir bitki kullanılır. Cevizle renk elde edilirken de dut mantarında kullanılan yöntem uygulanır. Ceviz ile yapılan boyamalarda direk boyama metodu kullanılır. Ceviz içerdiği juglon maddesinden dolayı mordana ihtiyaç duyulmadan boyama yapılabilir.⁸ Genellikle kahverengi tonlarının yapımında ceviz boyarmadde kaynağı olarak kullanılmıştır. Bir renklendirme yöntemi de bezin sığır pisliğinde bekletilerek renklendirilmesidir. Açık renk bezlerde kullanılan bu yöntemle bez, 1–2 saat sığır pisliğinde bekletilir. Bu işlem özellikle mayıs ayında yapılır. Bunun nedeni mayıs ayında çimenlerin yeni yetişmesidir. Bu işlemden sonra bez üç gün çalkalanarak yıkanır. Sıkılmadan, serilerek kurutulur. Böylelikle krem ya da sarımtırak bir renk elde edilir. Ayrıca soğan kabuğu ve papatya bitkisi de kullanılmaktadır.⁹

3. KULLANILAN DOKUMA TEKNİKLERİ VE RENK ÖZELLİKLERİ

Taraklı’da bez dokumalarının atkısında ve çözüğünde pamuk ipliği kullanılır. Yakın illerden gelen ipler doğal boyalarla renklendirilir. Dokunan kumaşların bazıları çözüğü çözülürken, bazıları dokuma işlemi sırasında, bazıları ise dokuma işlemi bittikten sonra desenlendirilir. Dokunan kumaşların enleri 40 ile 60 cm arasındadır. Dokuyucunun isteğine göre ebatları değişebilir. Taraklı bezleri bez ayağı tekniği ile dokunur. Çözüğü atkı sıklıkları dokunan bez türüne göre değişir.

4. DESEN VE MOTİF ÖZELLİKLERİ

Taraklı’da dokunan bezler çözüğü çözülürken, dokuma sırasında ya da dokuma bittikten sonra üzerine uygulanan tekniklerle desenlendirilir. Çözüğü çözülürken desenlendirilen dokumalarda çözüğü ipleri, oluşturulacak desene göre sıralanarak çözülürler. Dokuma sırasında desen, atkı ipliklerinin renkli kullanılmasıyla, farklı renkteki atkı ipliğinin birkaç kat bükülerek mekik kullanmadan el ile çözüğünün arasından geçirilmesiyle ya da çözüğülere sarılmasıyla oluşturulur. Dokuma işleminden sonra desenlendirme ise dokunmuş bezin üzerine nakış, işleme, boyama gibi tekniklerin uygulanmasıyla oluşturulur. Don bezleri kareli desendir. Hem çözüğü çözülürken hem de dokuma sırasında atkılarla desen oluşturulur. Çarşaf bezleri de çoğunlukla karelidir. Enine ve boyuna şeritli olanlar da mevcuttur. Çarşafın desenlerine ve aldıkları isimlerine göre çeşitleri vardır. Örtme bezleri üç şekilde de desenlendirilebilir. Çözüğü çözülürken farklı iplerin dizimine göre desen oluşturulur. Örtme bezlerinin bazıları dokuma sırasında desenlendirilir. Farklı renkteki atkı ipliği birkaç kat bükülerek, mekik kullanmadan el ile çözüğü iplerinin arasından geçirilir, işlenecek desene göre bazılarında sarılır. Bu şekilde motif oluşturulur ya da atkı ipi uygulanacak desene göre çözüğü iplerinin arasından geçirilir. Bu motiflere verilen bir isim yoktur. Bazılarında farklı renkte atkı ipliği belli kalınlıklarda dokunarak desen elde edilir. Yukarıda anlatılan teknikle aynı anda bu teknik de kullanılabilir. Örtme bezlerinin bazıları da dokuma işlemi bittikten sonra, nakış, boya, işleme gibi tekniklerle süsleme yapılabilir. Özellikle çevreler, yağlıklar ve baş örtmelerinin bazıları bu şekilde desenlendirir. Bunlarda kullanılan süsleme desenlerinin özel bir ismi yoktur. Kullanılan yöresel motif isimleri de şunlardır; Çingene çadırı ve Ana beni ele verme motifidir.¹⁰

5. KULLANILAN ARAÇ-GEREÇ VE AVADANLIKLAR

Taraklı ilçesinde araştırmalar esnasında civar köylerde az sayıda kurulu bez dokuma tezgâhına ve buna bağlı olarak dokuma yapan az sayıda insana rastlanılmıştır. İlçe merkezinde bulunan halk eğitim merkezinde çok sayıda bez dokuma tezgâhı bulunmaktadır. Aynı zamanda halk eğitim bünyesinde yöresel el sanatı olan bez dokumasını geliştirmek ve yaygınlaştırmak için Taraklı ilçesinde ikamet eden dokumacılar tarafından kullanılmaktadır. İlçede ahşap bez dokuma tezgâhları kullanılmaktadır. Bez dokuma tezgâhlarına yöresel olarak düzen adı verilmektedir. Ahşap tezgâhlar genelde küne ve kayın ağaçlarından yapılmaktadır. Bu düzene Çukur Tezgâh adı verilmektedir. Bez dokuma tezgâhı yöresel

⁷ Ayşe Çevik (2008); Ev hanımı, Yaş: 68, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

⁸ Genç, M., Karadağ, R (2007); “Sivas halılarında Kullanılan Doğal Boyarmaddeler ve Boyarmadde Analizleri”, *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri III*, Sivas 1000 Temel Eser No:9, Sivas, s.184–185.

⁹ Müşerref Köse (2008); Ev hanımı, Yaş: 40, Taraklı, Sakarya.

¹⁰ Arife Dönmez (2008); Sözlü görüşme, Usta Öğretici, Yaş: 36, Taraklı, Sakarya.

adı ile düzeni meydana getiren parçalar şunlardır. Ayakçak, geledir, tefe, kücü, kemiş, çubuk, gel geledir, top geledir, delikli taş, şakıra (hademe ve kuş), kötürüm, kücü sopası, iki adet yazım tahtası, çimbar, mekik ve tarak dır.¹¹

6. ÇÖZGÜ ÇÖZÜLMESİ

Dokumada kullanmak için hazırlanan büyük masuralara sarılan ipler çözgünün hazırlanacağı yere götürülür. Yöre halkı tarafından buraya çağa adı verilmektedir. Dokumada kullanmak için çözgünün hazırlanacağı odada dokunacak Taraklı bezinin ebatlarına göre birbirine paralel dikine iki ahşap tahta bulunmaktadır. Taraklı ilçesinde bez dokuma için ipler bobin aparatında hazırlanır. Çözgü aparatında hazırlanarak yöresel olarak düzen adı verilen bez dokuma tezgâhı üzerine aktarılır.¹² Taraklı ilçesinde bez dokuma için ipler bobin aparatında hazırlanır. Çözgü aparatında hazırlanarak yöresel olarak düzen adı verilen bez dokuma tezgâhı üzerine aktarılır. Çözgü aparatı yörede dikey olarak kullanılmaktadır. Yaklaşık boyu 150 cm ve eni 20 cm ile 30 cm arasında değişen iki dikey tahta üzerinde bulunur. Aralıkları 12 cm ile 15 cm sabit olarak monte edilen yaklaşık 15 cm boyundaki ahşap çubuklardan meydana gelmektedir. Çubukların ahşap olmasının en önemli özelliği ise çözgü iplerinin zarar görmemesidir. İki ahşap dikey tahta birbirine paralel olarak kullanılan çözgü aparatının arasındaki mesafe dört metre olarak bilinmektedir (Bakınız Resim 1).

Resim 1: Çözgü Hazırlama

Resim 2: Dokuma

Bu mesafe dokunacak Taraklı bezinin uzunluğu olarak kabul edilir. Dokuyucular tarafından bu ebatlar isteğe göre değiştirilebilir. Çözgü aparatından hariç yöresel olarak çağ denilen bobin aparatı yatay bir tahta üzerinde bulunan yaklaşık ebatları 15 cm olan ve 10 cm ara ile çakılmış yaklaşık 36 veya 40 adet ahşap çubuktan meydana gelmektedir. Bu ahşap çubukların her birine masura takılmaktadır. Bu masuralar dokunacak Taraklı bezinin rengine göre dizilmektedir. Örneğin bez tek bir renk dokunacaksa bütün masuralar bobin aparatında aynı renk ve ip grubundan olarak dizilmektedir. Fakat dokuma renkli olacak ise renklere göre farklı ip masuraları dizilmektedir. Bu farklı masuralarda ipek ipi, fitil ya da bükme denilen ipler kullanılmaktadır. Yörede pamuk ipinden yapılmış çözgü iplerine kıvrık adı verilmektedir. Bu tezgâhtaki iki fitil ipi arasındaki çözgü teli sayısı 35 tanedir. Bu çözgü teli sayısı dokunacak bez üzerinde ortalama 3 – 4 santimlik bir genişliği eşittir. Çözgü aparatı üzerinde bulunan çubuk sayısı bezin üzerindeki fitiller kadardır. Bu nedenle tezgâhtaki dokumanın sıklığına ve kalitesine göre 36 ile 43 santim genişliğinde bez dokunur.¹³ Her bir masuradan alınan ipler çözgü aparatı üzerinde çakılı bulunan ahşap çubuklar arasına belli bir düzen içerisinde gerilerek dokuma için çözgüler hazırlanır. Çözgü aparatında hazırlanan çözgü ipleri birbirine karışmaması için birbiri arasından geçirilerek toplanır. Toplanan çözgü ipleri Düzen üzerine aktarılmak için toplanan ipin ucundaki bir masuradan geçirilerek takılır. Takılan ip üstten düzenin arka tepesinde olan bir ağaçtan geçirilerek ucu dokuyucunun sol tarafındaki ağaç çubuğa sağlam bir şekilde bağlanır. Buna gerim adı verilir.¹⁴ Gerim, ipin gergin durmasını sağlar. Gergin bir şekilde bağlanan çözgü ipleri gerek duyulduğunda gevşetilerek uzatılmaktadır. Bu işlem dokunan bezin sarımına göre dokuyucu tarafından sürekli tekrar edilir.

¹¹ Fatma Yıldız (2008); Sözlü görüşme, Dokuyucu, Yaş: 39, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

¹² Azime Özcan (2008); Sözlü görüşme, Dokuyucu, Yaş: 56, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

¹³ Arife Dönmez (2008); Sözlü görüşme, Usta Öğretici, Yaş: 36, Taraklı, Sakarya.

¹⁴ Fatma Yıldız (2008); Sözlü görüşme, Dokuyucu, Yaş: 39, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

Daha sonra İplerin birbirine karışmasını önlemek için çapraz aralıklara tahtalar koyulur. Bu tahtaların kaymasını önlemek için tahtalara ağırlık bağlanır. Bu ağırlıklar ortası delik taşlar ya da içi doldurulan poşetlerle sağlanır. Bu işlem bittikten sonra çözümlü ipleri düzen üzerinde bulunan çerçevelere takılı olan gücü gözlerinden biz yardımcı ile desene göre tek-tek geçirilir. Yörede düzen üzerinde bulunan gücüler geçmiş yıllarda iplikten yapılarak kullanılmıştır. Günümüzde ise iplik yerine metal tel kullanılarak yapılan gücüler mevcuttur.¹⁵

Fakat araştırmalar esnasında eskiden kalma köylerde dokuma yapan dokuyucuların düzenlerinde ip den yapılmış gücülere rastlanılmıştır. Gücü gözlerinde geçirilen çözümlü ipleri daha sonra tefe tarağından aynı yöntem ile tek-tek geçirilir. Geçmiş yıllarda tefe tarağı kamıştan yapılarak kullanılmıştır. Günümüzde metal tel kullanılarak yapılan tefe taraqları mevcuttur. Fakat aynı zamanda geçmişte kamıştan yapılan tefe taraqları yörede halen köylerde dokuma yapan dokuyucuların düzenlerinde kullanılmaktadır Aynı zamanda yörede iki çeşit tefe tarağı kullanılmaktadır.¹⁶ Bu tefe taraqları şunlardır. Gücü gözlerinden ve tefe tarağından çözümlü iplerini geçirme işlemi bittikten sonra geçirilen çözümlü ipleri ıslatılmış top geledire yapıştırılır ya da düzen üzerinde daha önce kalan dokuma parçalarına dikilerek monte edilmektedir. Geledir gerilerek mekiklere sarılı atkı ipleri ile bez dokuması başlatılır. Dokuyucu tarafından dokunan bezin düzen üzerinde sarıldığı kalın bir silindir mevcuttur. Buna yöresel olarak top geledir denir. Top geledirin etrafında oyuklar bulunmaktadır.

Dokuma sırasında dokunan bezi sarmak için bu oyuklara takılan bir çubukla silindir şeklindeki top geledir çevrilir. Böylece dokunan bez top geledire sarılmış olur.¹⁷ Gücü çerçevelerini hareket ettirmek için, tezgâhın üst kısmında yatay bulunan bir tahtaya her iki ucundan bağlı, içinde makara olan küçük tahtadan ya da metalden yapılmış düzenekler vardır. Bir ucu gücü çerçevesine bağlanan ipin diğer ucu, bu düzeneğin içindeki makaradan geçer ve ayağa bağlanır. Bu düzeneğe “şakıra” denir. Böylece hangi ayak basılırsa o gücü çerçevesi aşağı iner. Bırakıldığında ise yukarı kalkar. Her düzende iki şakıra bulunmaktadır. Şakıralar dokunacak desene göre çoğalır. Düzen üzerine aktarılan çözümlü bez dokumaya başlanılmaktadır. Yöredeki düzenler iki pedallı yani iki ayaklı olduğu için dokumaların hepsi bez ayağı dokumalardır. Yörede bu pedallara ayakçık denilmektedir. Düzen üzerinde bez dokuma işlemi devam ederken atkı telleri “mekik” yardımı ile çözümlü tellerinin arasından geçirilmektedir. Bu mekiklere desendeki renklere göre farklı iplerde takılmaktadır. Dokumanın şeklinin bozulmaması için “çimbar” denilen metal bir alet kullanılır. Bu alet kenarlarındaki dişlerden dokumanın iki ucuna tutturulur ve kemer gibi, dokumanın gidişatına göre sıkılıp gevşetilebilir. Böylece düzgün dokumalar elde edilir.¹⁸

Çimbar tüm Anadolu’daki atkı yüzlü dokumalar ve kumaş dokumalarında da kullanılan bir alettir. Dokumanın eninin çekmemesi için kullanılır.

7. DOKUNAN TARAKLI BEZLERİ VE YÖRESEL İSİMLERİ

Dokuma insanların kişisel ve doğal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak ortaya çıkmış ve zaman içinde kullanılan farklı isim, teknik ve malzemeler ile çeşitlilik göstermiştir. Yaşayan toplumların özgün ya da geleneksel kültür yapısını gösteren kendine özgü renk, motif ve desen özelliklerine sahip dokumaların Anadolu’nun birçok yerleşim yerinde dokunduğu görülmektedir.¹⁹

Taraklı ilçesinde dokunan çok sayıda bez örneklerine her evde rastlamak mümkündür. Geçmiş yıllarda dokunan bezlerin bir kısmı genç kızların çeyizlerine koyulmak için dokunurken bir kısmı da kullanım amaçlı dokunmuştur. Bu yöresel el sanatı, geçmişte olduğu gibi günümüzde de yöre halkı tarafından hediyeleşme eşya ve çeyiz amaçlı dokunmaktadır. İlçede dokunan bezler üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar; Don Bezi, Örtü Bezi ve Çarşaf Bezi olarak adlandırılmaktadır.

7.1. Don Bezi

Don bezi genellikle şalvar, elbise ve kışlık gömleklerin bezlere verilen isimdir. Don bezi üç farklı şekilde dokunur. Bu don bezleri renklerine ve desenlerine göre isimler alır.

¹⁵ Arife Dönmez (2008); Sözlü görüşme, Usta Öğretici, Yaş: 36, Taraklı, Sakarya.

¹⁶ Azime Özcan (2008); Sözlü görüşme, Dokuyucu, Yaş: 56, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

¹⁷ Arife Dönmez (2008); Sözlü görüşme, Usta Öğretici, Yaş: 36, Taraklı, Sakarya.

¹⁸ Azime Özcan (2008); Sözlü görüşme, Dokuyucu, Yaş: 56, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

¹⁹ Öztürk, G., Tağı, S. (2018); “Hakkâri Demirtaş (Yağmurlu Mezrası) Köyü Mezer (Mêzerk-Mêzer) Dokumaları” Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 77, Eylül. s. 461.

7.2. Alaca Don Bezi

Alaca Don kadınların daha çok kışın giydikleri şalvarların vb. giyim eşyalarının dikildiği beze verdikleri isimdir.²⁰ Atkısında orlon çözümlünde pamuk ipliği kullanılmıştır. Bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Atkı çözgü sıklığı; 1 cm de 17x15' dir (Bakınız, Resim 3).

Resim 3: Alaca Don

Resim 4: Ak Don

7.3. Ak Don Bezi

Halkın baharda giydikleri şalvarlarında kullandıkları beze verdikleri isimdir. Bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Atkısında ve çözgüsünde pamuk ipliği kullanılmıştır. 90x92 ebadındadır²¹ (Bakınız, Resim 4).

7.4. Duman Köy Donu

Duman köy isimli don bezi desen olarak Duman adlı köyde dokunan bezlere benzediği için bu ismi almıştır. Çözgüsünde pamuk ipliği, atkısında orlon iplik kullanılmıştır. Atkı çözgü sıklığı; 18x16' dır (Bakınız, Resim 5).

7.5. Göynük Donu

Desen olarak Göynük'teki dokumalara benzediği için bu ismi almıştır. Atkısı pamuk, çözgüsü orlondur. Bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. 86x80 cm ebadındadır. Çözgü atkı sıklığı; 18x16' dır (Bakınız, Resim 6).

Resim 5: Duman Köy Donu

Resim 6: Göynük Donu

7.6. Göklü Don

Göklü don, bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Çözgüsü pamuk ipliği, atkısı orlon ipliklidir. 75x65 cm ebadındadır. Çözgü atkı sıklığı 18x14' dür. Kullanılan renkten dolayı böyle bir isim almış olabilir²² (Bakınız, Resim 7).

²⁰ Mukadder Kara (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Yaş:56, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

²¹ Nemeçye Çiraz (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Yaş: 56, Mahdumlar Köyü, Taraklı, Sakarya.

²² Mukadder Kara (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Yaş:56, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

7.7. Şahili Don

Halk arasında turuncu ve yakın tonlarına “şahili” denir. Bu nedenle bu dona şahili don adı verilmiştir. Bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Atkısı orlon ipliği çözgüsü pamuk ipliğidir. Atkı çözgü sıklığı; 16x12’ dir²³ (Bakınız Resim 8).

Resim 7: Göklü Don

Resim 8: Şahili Don

7.8. Kırmızı Don Bezi

Kırmızı Don Bezi “Kırmızı Don” gelinlerin giymiş olduğu şalvarların dikildiği bez çeşididir. Atkısı ve çözgüsü pamuktur. Bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Atkı çözgü sıklığı; 1 cm de 13x18’ dir.²⁴

7.9. Örtü Bezi

Geleneksel örtü, başörtüsü, iç çamaşırı, yazlık gömlek, mendil, işleme örtüleri elde edilir. Örtü bezi farklı kullanım alanına göre; yağlık, çevre gibi isimler alır.

7.10. Karalı Örtü

İçinde siyah şeritler olduğu için bu ismi almıştır. Bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Çözgüsü ve atkısı pamuk ipliğidir. Atkı çözgü sıklığı 10x16’ dir. 48 cm x 1 m 53 cm ebadındadır.

7.11. İpekli, Sarılı Örtü

İçinde doğal boyadan yapılmış sarımsı renkli şeritleri olan bu örtü, şeritler için kullanılan çözgü ipinin ipek olması nedeniyle bu ismi almıştır. Bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. 45 cm x 1 m 46 cm ebadındadır. Atkı ipliği pamuk, çözgü ipliği pamuk ve ipekten oluşur.

7.12. Kırmızılı Örtü

Örtü kırmızı şeritlerle desenlendirildiği için bu ismi almıştır. Bez ayağı tekniğiyle dokunur. Atkısında ve çözgüsünde pamuk ipliği kullanılmıştır. 40 cm x 1 m 37 cm ebadındadır. Atkı çözgü sıklığı 13x18’ dir.²⁵

7.13. Kuzulu Örtü

Bu örtü çeşidinde kullanılan pamuk ipliğinin daha açık rengi kullanılır. Bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Atkısında ve çözgüsünde pamuk ipliği kullanılmıştır. 55 cm x 1 m 25 cm ebadındadır. Atkı çözgü sıklığı; 1 cm de 15x12’ dir.²⁶

7.14. Saçaklı Örtü

Örtü, başlangıç ve bitiş yerinde saçakları olduğu için bu ismi almıştır. Bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Atkısında ve çözgüsünde pamuk ipliği kullanılmıştır. 58cm x 1.30 cm ebadındadır. Atkı çözgü sıklığı; 1 cm de 13x15’ dir.

²³ Arife Dönmez (2008); Sözlü görüşme, Usta Öğretici, Yaş: 36, Taraklı, Sakarya.

²⁴ Mukadder Kara (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Yaş:56, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

²⁵ Mukadder Kara (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Yaş:56, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

²⁶ Arife Dönmez (2008); Sözlü görüşme, Usta Öğretici, Yaş:36, Taraklı, Sakarya.

7.15. İşlemeli Örtü

İşlemeli örtü, dokuma işlemi bittikten sonra üzerine işleme uygulanarak desenlendirilen örtüdür. Bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Çözüğü atkısı pamuk ipliğidir. 96 cm x 1 m 80cm ebadındadır. Atkı çözgü sıklığı; 1 cm de 17x15' dir²⁷ (Bakınız, Resim 9).

7.16. Yağlık

Yağlık; havlu gibi el silmede ya da elbezi gibi kullanılır. Yağlık örneği bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Atkısında ve çözgüsünde pamuk ipliği kullanılmıştır. 40x60 cm ebadındadır (Bakınız, Resim 10).

Resim 9: İşlemeli Örtü

Resim 10: Yağlık

Yağlık örneği bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Atkısında ve çözgüsünde pamuk ipliği kullanılmıştır. 39 cm x 57 cm ebadındadır (Bakınız, Resim 12).

7.17. Çevre

Çevre sehpa örtüsü, masa vitrin örtüsü gibi kullanılır. Çevre bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Atkısında ve çözgüsünde pamuk ipliği kullanılmış başörtüsü olarak kullanılmıştır. 70x70 cm ebadındadır. Çevre dokunduktan sonra işleme tekniği ile desenlendirilmiştir (Bakınız, Resim 11)

Resim 11: Çevre

Resim 12: Yağlık

7.18. Çatkılı Çarşaf Bezi

Çarşaf bezi bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Atkısında ve çözgüsünde pamuk ipliği kullanılmıştır. 1.60 cm x 2 m 25 cm ebadındadır.

²⁷Nemciye Çiraz (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Yaş:56, Mahdumlar Köyü, Taraklı, Sakarya.

²⁷Nemciye Çiraz (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Yaş:56, Mahdumlar Köyü, Taraklı, Sakarya.

7.19. Doğrulu Çarşaf Bezi

Çarşaf bezi enine şeritlerle desenlendirildiği için “doğrulu” denmektedir. Bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Atkısında ve çözgüsünde pamuk ipliği kullanılmıştır. 1 m 17 cm x 2 m ebadındadır.²⁸

7.20. Sarılı Çarşaf Bezi

Çarşaf bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Atkısında ve çözgüsünde pamuk ipliği kullanılmıştır. 1.40 cm x 2 m 25 ebadındadır. Atkı çözgü sıklığı; 1 cm de 23x15’dir.

7.21. Topuzlu Çarşaf Bezi

Çarşaf bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Atkısında ve çözgüsünde pamuk ipliği kullanılmıştır. 1.20 cm x 2 m 25 cm ebadındadır. Atkı çözgü sıklığı;1 cm de 14x16’dır.²⁹

7.22. Sarılı Çarşaf

Çarşafın renkleri arasında sarı renk olduğu için “sarılı” denmektedir. Bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Atkısında ve çözgüsünde pamuk ipliği kullanılmıştır. 1.45 cm x 2 m ebadındadır. Atkı çözgü sıklığı; 1 cm de 23x15’dir.³⁰

7.23. Göklü Çarşaf

Çarşafın renklerinde mavi ve tonları kullanıldığı için “göklü” denmektedir. Bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Atkısında ve çözgüsünde pamuk ipliği kullanılmıştır. 1 40 cm x 2 m 25 ebadındadır. Atkı çözgü sıklığı; 1cm de 15x19’dur.

7.24. Çingen Alacası

Çarşaf bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Çözgüsünde pamuk ipliği, atkısında orlon iplik kullanılmıştır. Atkı çözgü sıklığı; 1 cm de 12x19’ dur.³¹

7.25. Duman Köy Çarşafı

Duman köy isimli çarşaf bezi desen olarak “Duman” adlı köyde dokunan bezlere benzediği için bu ismi almıştır. Bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Çözgüsünde pamuk ipliği, atkısında orlon iplik kullanılmıştır. Atkı çözgü sıklığı; 1 cm de 18x16’ dir.³²

8. SONUÇ

Taraklı ilçesinde bez dokumacılığı unutulmaya yüz tutmuş bir el sanatıyken, idari birimlerin teşvikiyle tekrar canlanmaya başlamıştır. İlçenin bozulmamış tarihi yapılarıyla, gündeme gelmesi ilçeye gelen ziyaretçi sayısını arttırmıştır. Buna bağlı olarak tekrar canlanma çabaları içinde olan bez dokumacılığı da gelen ziyaretçilerin ilgisini çekmekte ve gün geçtikçe daha çok tanınmaktadır. Geleneksel Türk El Sanatları içinde önemli bir yere sahip, gelenekli sanat dokumacılık; Taraklı ilçesinde çok eski tarihlerden, halkın deyimiyle “Peygamber gününden beri” süregelmektedir. Dokunan Taraklı bezleri birçok kullanım amacı güdülerken dokunmaktadır. Aynı zamanda halkın giyim ihtiyacını karşılamak için icra ettiği dokumacılık sanatı artık giyim ihtiyacını karşılamaktan çok Taraklı’ya özgü bez dokumacılığının tanıtılması ve pazar oluşturma amacıyla yapılmaktadır.

Taraklı yöresi dokumaları Anadolu Türk El Dokumalarının önemli bir kesitini oluşturmaktadır. Teknolojinin ilerlediği ekonomik düzeyi her geçen gün artan ülkemizde tüm yörelerimizde olduğu gibi bu yörede yapılan dokumaları unutulmaya yüz tutmadan geliştirilmelidir. Bu dokumaların yaşatılmasına yönelik projeler ya da bu örneklerin gelecek kuşaklara tanıtılması noktasında bilgilendirilmelidirler. Gelecek ancak köklü bir gelenek üzerine inşa edilir. Yeni yapılacak projelerle hem yörede yeni istihdam alanları oluşturulup hem de yörenin turizm potansiyeli daha fazla canlandırılabilir.

²⁹ Mukadder Kara (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Yaş:56, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

³⁰ Emine Kara (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Yaş: 57, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

³¹ Mukadder Kara (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

³² Arife Dönmez (2008); Sözlü görüşme, Usta Öğretici, Yaş: 36, Taraklı, Sakarya.

KAYNAKÇA

FİLİZ, Erdinç; v.d., (2003) “Tarihin *Doğayla Buluştuğu Yer Taraklı*”, Taraklı Kaymakamlığı, Sakarya, s.3.

GENÇ, Mustafa., KARADAĞ, Recep, (2007); “Sivas Halılarında Kullanılan Doğal Boyarmaddeler ve Boyarmadde Analizleri”, Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri III, Sivas 1000 Temel Eser No:9, Sivas, s.184–185.

ÖZTÜRK, Gülşen, (2010); Taraklı ve Kaynarca Bez Dokumaları, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, s.34.

ÖZTÜRK Gülşen, TAĞI, Sema, (2018); “Hakkâri Demirtaş (Yağmurlu Mezrası) Köyü Mezer (Mêzerk-Mêzer) Dokumaları” Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 77, Eylül 2018, s. 460-473.

KAYNAK KİŞİ LİSTESİ

Arife Dönmez (2008); Sözlü görüşme, Usta Öğretici, Yaş: 36, Taraklı, Sakarya.

Ayşe Çevik (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Yaş: 68, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

Azime Özcan (2008); Sözlü görüşme, Dokuyucu, Yaş: 56, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

Emine Kara (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Yaş: 57, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

Fatma Yıldız (2008); Sözlü görüşme, Dokuyucu, Yaş: 39, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

Mehmet Demirel (2008); Sözlü görüşme, Serbest meslek, Yaş: 41, Mahdumlar Köyü, Taraklı, Sakarya.

Mukadder Kara (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Yaş:56, Çamtepe Köyü, Taraklı, Sakarya.

Müşerref Köse (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Yaş: 40, Taraklı, Sakarya.

Nemciye Çiraz (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Yaş:56, Mahdumlar Köyü, Taraklı, Sakarya.

Ramise Demirel (2008); Sözlü görüşme, Ev hanımı, Yaş: 64, Mahdumlar Köyü, Taraklı, Sakarya.